

Sz. Bíró Zoltán

Az abház és a dél-oszét kérdés változó dimenziói

2008. április 15-én Vlagyimir Putyin orosz elnök bejelentette, hogy az Oroszországi Föderáció megerősíti együttműködését a Grúzia területén található két szakadár területtel, Abháziával és Dél-Oszétiával, továbbá megnöveli a szakadár tartományban állomásozó békefenntartói számát. Az orosz bejelentés ezúttal nem csupán a grúz vezetésből váltott ki éles kritikát, de a NATO, az Egyesült Államok és az Európai Unió vezető politikusaiból is. Moszkva kritikusai szerint az orosz vezetés e lépéssel megkérdőjelezi Grúzia területi integritását és szuverenitását, s újra kiélezi a feszültséget a Kaukázus déli oldalán. Jelen írás az abház és dél-oszét probléma elmúlt évekbeli alakulását kívánja bemutatni.

Az abház és a dél-oszét kérdés Zviad Gamszahurdiától...

Grúzia jelenlegi – az abház, illetve a dél-oszét szecesszióból fakadó – problémáinak jelentős része visszanyúlik a szovjet felbomlás időszakához. Még létezett a Szovjetunió, amikor 1991 májusában az akkor még szovjet tagköztársaság Grúzia elnökévé választották Zviad Gamszahurdiát. Az 1990 ősztől az első szabadon választott grúz parlament elnökeként tevékenykedő, komoly ellenzéki múltat maga mögött tudó, nacionalista Gamszahurdi egyik legfontosabb politikai programpontjává a *Grúzia a grúzoké!* jelszót tette. Egy olyan – már-már a teljes függetlenséget elnyert – országban hirdette meg e jelszót, ahol a teljes népesség mindössze kéthar-

mada grúz, és ahol már a szovjet időkben is három autonóm területi egység létezett: a 8600 négyzetkilométer területű Abház Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság, a 3000 négyzetkilométer területű Adzsár ASZSZK, valamint a 3900 négyzetkilométeres Dél-oszét Autonóm Terület. Mindez azt jelentette, hogy Oroszország után – ahol 16 autonóm köztársaság, öt autonóm terület és tíz nemzetiségi körzet létezett – a grúz tagköztársaságban alakítottak ki a legnagyobb számban autonóm képződményeket. Nem véletlen, hogy az orosz „másként gondolkodók” már az 1970-es évektől előszeretettel emlegették Grúziát „kis birodalomként”, kiváltva ezzel grúziai eszmetársaik heves ellenkezését. Mindenesetre a Grúzia a grúzoké-program rövid idő alatt megtette hatását. A teljes népes-

	terület (km ²) (%)	lakosság (2006-os becslés)	főváros	elnök
Abházia	8600 (12,3%)	250 000 (5,4%)	Szuhumi	Szergej Bagaps
Dél-Oszétia	3900 (5,6%)	70 000 (1,5%)	Chinvali	Eduard Kokojti
Grúzia	69 700	4 660 000	Tbiliszi	Mihail Szaakasvili

Zviad Gamszahurdia 1939-ben született Tbilisziiben egy köztisztelőben álló, neves értelmiségi családban. Bár ennek megfelelően karrierje fordítóként és irodalomkritikusként kezdődött, 1955-ben már földalatti ifjúsági ellenzéki csoportot szervezett. 1956-ban és 1958-ban letartóztatják, és az akkori szovjet idők szellemében pszichiátriai kezelésre kényszerítik. Neve a hetvenes években vált igazán ismertté, amikor aktív emberi jogi tevékenységet folytatott: ő lett az Amnesty International első grúz tagja, és a grúz Helsinki Bizottság társalapítója. Mindeközben komoly sikereket könyvelhetett el szakmai pályáján is: a Grúz Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, majd a Tbiliszi Állami Egyetem tanársegédje lesz, és doktori fokozatot is szerez. 1977-ben újra letartóztatják, és három év börtönt kap, de két év után amnesztiában részesül. A peresztrojka idején tartott 1990-es többpárti választásokon a győztes ellenzéki blokk egyik vezetőjeként bejut a parlamentbe, majd a Legfelsőbb Tanács elnökévé is megválasztják, 1991 májusában pedig már az önálló Grúzia elnöki posztjára lép. Az ellene szervezett erőszakos ellenzéki fellépés következtében 1992 elején menekülni kényszerül Grúziából, előbb Örményországba, majd Cseccsenföldre. 1993 szeptemberében visszatér és az ország nyugati részében sikeresen száll szembe a központi erővel, de orosz segítséggel Tbiliszi úrrá lesz a helyzeten. Szilveszterkor tisztázatlan körülmények között – a legvalószínűbb verzió szerint öngyilkosság következtében – meghal. 2007-ben Szaakasvili grúz elnök rehabilitálja, és újratemetik Tbilisziiben.

ség közel harmadát kitevő kisebbségi csoportok a korábbinál is bizalmatlanabbá váltak Tbilisziivel szemben, és különböző formákban elindultak a központi hatalommal szembeni engedetlenség útján. Ez a folyamat az oszétok esetében – akiket autonómiájuktól még 1990 márciusában fosztott meg Tbiliszi – 1991 novemberére, míg az abházoknál 1992 júliusára nyílt szakítássá érett. A központi grúz hatalom lényegében már ekkor elveszítette politikai felügyeletét mind Abházia, mind Dél-

Oszétia felett, s ez a helyzet de facto máig fennáll. Az adzsárok (vagyis a muzulmán vallású grúzok) ugyan nyíltan nem szakítottak Tbilisziivel, de a grúz vezetés pontosan érzékelte, hogy Batumi politikai lojalitása csak addig tartható fenn, ameddig elvárásai nem ütköznek az adzsár politikai osztály szándékaival.

Az 1991 májusában még óriási fölényrel – a leadott szavazatok 86 százalékával – Grúzia elnökévé választott Zviad Gamszahurdia igen gyorsan népszerűtlenné vált. Rövid idő alatt megmutatkozó végletekig demagóg és autoriter politikai stílusa ellen 1991 augusztusában Tengiz Sigua miniszterelnök vezetésével már közvetlen környezete is tiltakozott. 1991 decemberében pedig – a Szovjetunió felbomlásával csaknem egy időben – ellenzékének felfegyverzett csoportjai heteken át tartó polgárháborús helyzetben megbuktatják és szabályszerűen kiűzik az országból. Grúzia irányítását 1992 januárja és márciusa között átmenetileg a felkelésben részes csoportok vezetői (Tengiz Kitovani és Dzsaba Joszeliani) vették át. Miután azonban nem tudtak úrrá lenni sem a politikai és szociális káoszon, sem pedig a területi dezintegráción (jóllehet 1992. február 21-én érvénytelenítették az abház autonómiát garantáló szovjet alkotmányt), visszacsábították Moszkvából Eduard Sevardnadzét, a grúz kommunista párt egykori vezetőjét (1972–1985), a gorbacsovi korszak szovjet külügyminiszterét (1985–1991).

A döntés nyilvánvalóan összefüggött Sevardnadze nemzetközi – főként nyugati – elismertségével és azzal a reménnyel, hogy nemzetközi kapcsolatai révén erős külső támogatást talál majd az ország területi egységének helyreállításához, valamint a súlyos gazdasági gondok felszámolásához. Sevardnadze a grúziai politikai életbe való visszatérésének első hó-

napjaiban óvatos politikát folytatott, ám az abház függetlenség kikiáltását követően mégis elfogadta környezetének – politikai „viszszahívóinak” – Abházia erőszakkal történő visszaszerzésére vonatkozó tervét.

A több mint egy éven át – 1992 augusztusától 1993 októberig – tartó háborúban azonban a grúzok súlyos és megalázó vereséget szenvednek az észak-kaukázusi szunnita muszlimok támogatását is élvező abházoktól. A grúz–abház háború hét-tíz-ezer ember életébe került és mintegy 250 ezren – többségében grúzok – kényszerül-

tek arra, hogy elhagyják korábbi otthonukat. Az immár másfél évtizede lezajlott tizennégy hónapos háború lényegében máig meghatározza a felek közti mélyen bizalmatlan viszonyt. E máig fennálló bizalmatlanságnak – az azt kiváltó harci cselekményeken túl – döntő szerepe volt abban, hogy az 1989-ben még több mint félmillió Abházia mára kevesebb mint 200 ezres közösséggé zsugorodjék. A késői szovjet korszakban a még relatíve grúz többségű tartomány (1989-ben 46 százalékos volt a grúzok aránya) az 1990-es évek derekára

Az első triumvirátus. *Tengiz Kitovani* 1938. június 9-én született Tbiliszi-ben, és a helyi Szépművészeti Akadémián szerzett diplomát. A nagypolitikába 1990-ben lépett be, bekerült a grúz törvényhozásba. Gamszahurdia 1990 decemberében kinevezi a frissen létrehozott Nemzeti Gárda élére, de kettejük viszonya az 1991. augusztusi moszkvai puccs idején megromlik, és később Kitovani a Gamszahurdia ellen fellépő erőkhöz csatlakozik. Gamszahurdia távozása után az új vezetésben a védelmi miniszteri posztot kapja meg, de a Nemzeti Gárda révén önálló akciókat is folytat. Ezek egyik legnagyobb hatású eseménye volt, amikor 1992 augusztusában Kitovani Tbiliszi akarata ellenére saját fegyveres erejével bevonul Abháziába és hosszú véres polgárháborúra kényszeríti a szakadár abház vezetést. 1995 januárjában letartóztatják, és 1996-ban nyolc évre ítélik, de 1999-ben egészségügyi okokból kiengedik. Ekkortól Moszkvában él, és a Sevardnadze-rezsim hangos kritikusa. Grúz részről – magától Szaakasvili elnöktől is – többször elhangzott az a vád, hogy Kitovani orosz ügynök.

Dzsoba Joszeliáni 1926. július 10-én született. A Leningrádi Egyetemen keleti tanulmányokat folytat, de nem fejezi be. 1948-ban bankrablást követ el, ami miatt a bíróság 17 év börtönnel sújtja. 1965-ben kiszabadul, de életellenes bűncselekmény miatt újra börtönbe kerül. Idővel hazatér Grúziába, ahol a Színházművészeti Intézetben szerez diplomát, és népszerű darabok szerzője lesz. Politikai ismertséget 1989-ben szerez, amikor megalapítja a Mkhedrioni nevet viselő fegyveres csoportot, amellyel az abház és a dél-osztét szakadár törekvésekkel száll szembe. 1991 februárjában letartóztatják, szervezetét betiltják, de decemberben kiszabadul,

és részt vesz a Gamszahurdia elleni puccsban. Az új, sevardnadzei vezetés erős embere. Ő szervezi a Gamszahurdia-barát erőkkel szembeni tisztogatásokat, számtalan gyilkossággal és maffiatevékenységgel is vádolják. 1998-ban letartóztatják és hosszú tárgyalás után 11 évre ítélik banditizmus, terrorizmus és a Sevardnadze elleni merénylet vádjával. 2000-ben általános amnesztiával szabadul, 2003 februárjában szívrohamot kap, és egy tbiliszi kórházban hal meg.

Eduard Sevardnadze 1928. január 25-én született egy tanító gyermekeként, szegény családban. 1948-ban belép a kommunista pártba, előbb a parlamenti képviselő lesz, majd 1968–1972 között belügyminiszter. 1972-től a Grúz Kommunista Párt első titkára. 1976-ban az SZKP Központi Bizottságának tagja, majd 1978-ban a Politikai Bizottság póttagja lesz. A Gorbacsov-korszak elejétől a főtitkár legelkötelezettebb reformszövetségeseként külügyminiszter. Nevéhez fűződik az ún. új politikai gondolkodás – a szovjet külpolitikai teljes átalakításának – kidolgozása és megvalósítása, aminek egyik legfontosabb eleme a közép-európai rendszerváltások tolerálása, a Breznyev-doktrína meghaladása volt. 1990 decemberében drámai bejelentéssel – tiltakozik a „lopakodó diktatúra” ellen – váratlanul lemond. A Gamszahurdiait megdöntő erők 1992 elején az új hatalom élére kérik fel, amit el is fogad. 1995-ben 70 százalékkal választják államelnökké. Két merényletet is túlél, majd 2000-ben újraválasztják. A 2003. novemberi parlamenti választásokat követő „rózsás forradalom” elsőprí Sevardnadzét, aki a német kormány invitálása ellenére otthon marad, és a politikától visszavonultan él.

szinte teljes egészében elveszítette korábbi grúz népességét. (2005-ben a grúzok aránya már csupán 12 százalékos volt.) A grúz–abház háború hivatalosan 1994-ben zárult le, amikor Moszkvában a szemben álló felek megállapodtak arról, hogy orosz békefenntartók közreműködését kérik. Ez az egyezményben 3000 főben maximált csak a 2008 áprilisában bejelentett létszámemeléssel kitöltött orosz kontingens választja szét egymástól ma is a grúz és az abház erőket.

Sevardnadze azonban nemcsak az ország területi egységének helyreállítása tekintetében nem tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket, de arra sem volt képes, hogy politikai és gazdasági értelemben konszolidálja a központi hatalom felügyelete alatt maradt területeket. Elnöki évei alatt a közhatalom eróziója tovább mélyült, a korrupció mindent áthatott. Működésének utolsó szakaszában már arra is képtelenek bizonyult, hogy megtartsa és élvezze a formálisan soha el nem szakadó, ezt programként soha meg nem hirdető muszlim grúzok, az adzsárok politikai lojalitását. Ezt a kudarcsozortat tetézte be a 2003 őszén megtartott parlamenti választások eredményének gátlátalan meghamisítása és az ennek nyomán kibontakozó „rózsás forradalom”.

... Mihail Szaakasviliig

A Gamszahurdia–Sevardnadze-korszak súlyos öröksége rendkívül nehéz feladat elé állította a lemondásra kényszerített Sevardnadze helyére lépő, 2004. január 4-én óriási többséggel megválasztott új elnököt, Mihail Szaakasvilit és politikai szövetségeseit, a miniszterelnök Zurab Zsvanyiját és a parlament elnökét, Nino Burdzsanadzét. Az új „triumvirátus” rövid időn belül radikális és átfogó reformokba

kezdett. Megpróbálta kezelni az ország egymásra halmozódó súlyos gondjait, miközben tartózkodott attól, hogy fölösleges konfliktust szítson környezetében, mindekelőtt Oroszországgal. Erre, vagyis a külső konfliktusoktól mentes konszolidációra megvolt minden esélye. Moszkva ugyanis különösebb ingerültség nélkül vette tudomásul a számára egyre kevésbé elfogadható, mindinkább kiszámíthatatlannak tetsző és egyre korruptabbnak vélt Sevardnadze távozását. Olyannyira, hogy a lemondásáról folyó végső tárgyalásoknak részese volt az akkori orosz külügyminiszter, Igor Ivanov is, aki történetesen félig orosz, félig grúz. Kezdetben semmi nem utalt arra, hogy Moszkva és Tbiliszi kapcsolatai rosszabbá, netán kifejezetten konfliktusossá válnának. Mindkét oldalon a kapcsolatok javulását várták és remélték. Hogy mégsem ez történt, annak számos oka van.

A felébresztett remények és várakozások – mind a területi egység helyreállítása, mind a politikai és gazdasági konszolidáció tekintetében – túlzottak voltak és csalódást keltettek. Hiába indult meg a viszonylag gyors gazdasági növekedés, jótékony következményei a grúz társadalom jelentős csoportjai számára továbbra is érzékelhetetlenek. Hiába, hogy egy ideje immár két számjeggyű a grúz GDP gyarapodása (2006-ban tíz, 2007-ben 12 százalék), a rendkívül magas munkanélküliség továbbra se csökken (az országos átlag 13,6 százalék, de a városokban eléri a 28 százalékot is). Hiába fogott a kormányzat erőteljes kampányba a mindent átható korrupció ellen, e fellépés következményei a mindennapokban – néhány területet leszámítva – alig-alig érzékelhetők (bár 2006–2007-ben az ország a 130. helyről a 99. helyre került a *Transparency International* korrupciós országgrangsorában). S jóllehet Adzsáriát

sikerült viszonylag rövid időn belül visszaterelni a központi hatalom felügyelete alá, ám a másik két szecessziós területtel, Abháziával és Dél-Oszétiával nemhogy javult volna Tbiliszi viszonya, épp ellenkezőleg, még bizalmatlanabbá vált.

Szaakasvili elnökségére sötét árnyékot vet közvetlen szövetségeseinek, az ország miniszterelnökének máig tisztázatlan halála. Zurab Zsvanyija és testőre holttestére 2005 februárjában – a hivatalos verzió szerint – egy állítólag konspirációs célokat (?) szolgáló lakásban találtak rá. A halál

oka: fulladás. Egy két héttel korábban beszerelt iráni olajkályha füstje oltotta ki életüket – állítja máig a hivatalos verzió. Hogy ténylegesen mi történt, aligha tudható. Mindenesetre a történet felettébb bizarr, már-már abszurd. És ha ehhez még hozzátesszük, hogy a Szaakasvili – Zsvanyija – Burdzsanadze „triumvirátusán” belül Zsvanyija jelentette Szaakasvili tényleges hatalmi „ellensúlyát”, könnyen meglódul a politikai képzelet. Túl ezen az is köztudott volt, hogy Zsvanyija mindvégig határozottan ellenezte a Moszkvával való viszony

A második triumvirátus. *Mihail Szaakasvili* 1967. december 21-én Tbilisziben született, értelmiségi családban. Apja orvos, anyja professzor a társadalomtudományok terén. A kiyevi Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében szerez diplomát, ezt követően évekig folytat még tanulmányokat az Egyesült Államokban, Franciaországban és Norvégiában elsősorban emberi jogi és kisebbségi kérdésekre specializálódva. 1995-ben bekerül a parlamentbe, és rögtön az alkotmányügyi és jogi bizottság elnöke lesz. Tevékenysége ekkortól fonódott össze a jogrendszer reformjáért folytatott küzdelemmel. 2000-ben az Európa Tanács parlamenti közgyűlése grúz delegációjának vezetőjévé választják. Ugyanebben az évben igazságügyi miniszter lesz, és a grúz nép a korrupcióellenes harc elszánt képviselőjeként ismeri meg. 2001 szeptemberében – egy éves miniszteri tevékenység után – lemond a kormányon belüli korrupciós ügyek miatt. Az év végén új pártot alapít, de 2002–2003-at a fővárosi önkormányzatban tölti a helyi korrupció elleni fellépés jegyében. 2003 őszén újra a Sevardnadze-ellenes koalíció egyik tagjának, a Nemzeti Mozgalom pártjának színeiben indul a választásokon. Szaakasvili a hatalom által elcsalt választásokkal szembeni politikai és tömegellenállás vezetőjeként békés eszközökkel – ennek egyik mozzanataként rózsával a kezében sétált be a tömeg élén a parlament épületébe – tudta elérni a választások eredményeinek semmissé tételét, és a Sevardnadze-rezsim távozását. 2004 januárjában elnökké választották, majd 2008. január 5-én 53,47 százalékkal megerősítették ezen a poszton.

Zurab Zsvanyija 1963. december 9-én született Tbilisziben, 1985-ben szerez biológus diplomát, majd 1992-ig egyetemen dolgozik. 1992-ben csatlakozik a Sevardnadze-féle jobbközép párt-hoz, amelynek egy év múlva főtitkára lesz, és bekerül a törvényhozásba is. Az 1995. novemberi választások után a parlament elnöke lesz, erről a posztról azonban egy korrupciós botrány kapcsán Sevardnadzéval kialakult ellentét következtében 2001 novemberében lemond, és 2002-ben új pártot alapít. 2003 őszén Szaakasvili mellett a politikai fordulat másik kiemelkedő vezetője. 2004. február és 2005. február között Grúzia miniszterelnöke. Halála máig tisztázatlan körülmények között következett be 2005. február 3-án, a hivatalos verzió szerint széndioxid-mérgezésben.

Nino Burdzsanadze 1964. július 16-án született Kutaisziben. A Tbiliszi Állami Egyetem jogi karán végez 1986-ban, majd doktori fokozatot szerez 1990-ben a Moszkvai Állami Egyetemen, és visszatérve alma materébe, tanársegédként kezd el dolgozni. Politikai karrierje 1995-ben indul el, amikor beválasztják a parlamentbe. 1998–99-ben a törvényhozás alkotmányügyi bizottságát, majd 2000–2001-ben a külügyi bizottságot vezeti. Zsvanyija lemondása után a parlament elnöke lesz 2001-ben. 2002-ben kilép Sevardnadze pártjából, és új politikai formációt alapít, amely részt vesz a 2003. novemberi parlamenti választásokon. A rózsás forradalom következtében lemondó Sevardnadze helyébe lépve megbízott elnökként dolgozik 2004 januárjáig, majd újra házelnök. 2007 novemberétől 2008 januárjáig – Szaakasvili ideiglenes lemondásával – újra megbízott elnöki teendőket lát el. A 2008. májusi választások előtt meglepetésre bejelentette, hogy nem indul újra a képviselőségért.

élézését. Ő a *modus vivendi* embere volt ebben a tekintetben is.

Az azonban kétségbevonhatatlan tény, hogy amióta Zurab Zsvanyija meghalt, Szaakasvili elnök egyre sűrűbben húzza elő az „oroszkártyát” és próbálja meg a grúz politikai közösséget az orosz fenyegetés rémképével „összefogni”, illetve mozgósítani. Mindebben persze komoly szerep jut annak a körülménynek is, hogy az „oroszkártya” napirenden tartása hatékony eszköznek bizonyult a grúz társadalom figyelmének irányításában. Emlékeztet, hogy a grúz elnök az ellene irányuló 2007. novemberi tbiliszi százezres tömegtüntetések háttérében is az orosz titkosszolgálatok aknamunkáját láttatta. S bár az orosz szolgálatok nyilván felettébb aktívak Grúziában, mégis aligha valószínű, hogy képesek lennének ilyen méretű

tömegmegmozdulások kiprovokálására. Ehhez valami másra is szükség van: leginkább belpolitikai kudarcokra.

Az orosz–grúz viszony

Miközben aligha vitatható, hogy Moszkva elmúlt évtizedben követett kaukázusi és ezen belül grúzmagatartása igen ellentmondásosan alakult, Oroszországnak a dél-kaukázusi térség iránti fokozott érdeklődését botorság lenne csupán valamiféle birodalmi reflexként leírni. Ennél alighanem jóval összetettebb a kép.

A Szovjetunió felbomlásakor az orosz politikai elit komolyan bízott abban, hogy az egykori szovjet belső periféria többségén hosszú időn át képes lesz megőrizni befolyását, és ehhez különösebb erőfeszí-

tésekre sem lesz szüksége. Akadt azonban már a kezdet kezdetén is néhány olyan terület, amellyel kapcsolatban efféle illúziói nem lehettek Moszkvának. A Baltikum mellett ilyen térségnek számított Grúzia is. Nem mintha valamiféle hagyományos ellenszenv munkált volna a grúzok és az oroszok között, sőt tegyük hozzá: ilyen ellenszenv valószínűleg az elmúlt több mint másfél évtized megannyi politikai konfliktusa után sem jellemző e kapcsolatra. Az 1990-es évek elejének moszkvai józanságát – ha tetszik: földhözragadságát – mindenekelőtt Gamszahurdia határozott, Grúzia szuverenitását hangsúlyozó politikája diktálta. Az önállóvá vált jecini Oroszországnak azonban valójában nem nagyon maradt ideje komolyabb és mélyebb kapcsolatra lépni a már 1992 januárjában elüldözött Gamszahurdiával. A megbuktatott elnök politikájának következményeivel azonban annál inkább kénytelen volt szembesülni.

Az abház és a dél-oszét szecessziós törekvésekkel belső egyensúlyából kibillentett Grúzia ugyanis Moszkva számára egyszerre lett kockázatok és lehetőségek forrása. Kockázatoké, amennyiben az egyre inkább gyengülő grúz központi hatalom a kiszámíthatatlanság és a káosz veszélyét vetítette előre egy olyan térségben, ahol Oroszországnak is – csak épp a határ túlsó oldalán fekvő területeken – hasonló kihívásokkal kellett megküzdenie. A Kreml bizonytalanságérzetét csak növelte, hogy az orosz katonai jelenlét minimálisra csökkent azt követően, hogy az 1990-es évek elején kivonta csapatainak többségét Grúziából. Ezt követően Moszkva csupán három katonai támaszpontot tartott fenn az országban: a grúz fennhatóság alatt álló Ahalkalakiban, a szakadár Abháziában lévő – következképp Tbiliszi fennhatósága alól kivont – Gudautében, valamint a

Adzsária esetében „csak” konfesszionális határ húzódik a grúzok és iszlámizált „testvéreik”, az adzsárok között. Ezzel szemben az oszétok és grúzok között nincsenek ugyan felekezeti különbségek, merthogy mindkét etnikai csoport ortodox keresztény, ám annál inkább vannak etnikaiak. Az abházok esetében pedig kettős, etnikai és felekezeti különbség egyaránt elválasztja a szemben álló feleket, az abházok ugyanis nemcsak etnikailag különülnek el a grúzoktól, de többségükben nem is keresztények, hanem muszlimok.

2003-as rózsás forradalom után újra a központi grúz hatalom ellenőrzése alá kerülő adzsáriai Batumiban, összesen kb. öt-hétezres létszámmal. Mindez kiváltképp azok után vált fontossá, hogy 1999 őszén Moszkva megindította második csecsen háborúját. A katonai műveletek során ugyanis kiderült – és ezt Oroszország éveken keresztül nehezményezte is –, hogy a grúz hatóságok képtelenek a Csecsenfölddel érintkező orosz–grúz határszakasz hatékony lezárására. Ez a helyzet pedig időről időre alkalmat adott arra, hogy csecsen harcosok menedékre találjanak grúz területeken. Hogy ez a probléma mennyire fontos volt Moszkva számára, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a Pankiszi-szoros ügye ezt követően éveken át folyamatosan napirendre került azokon a magas szintű tárgyalásokon, amelyeknek első számú témája a Grúziában állomásozó orosz erők kivonása volt. Kívülállóként persze nehéz eldönteni, hogy mindez csupán taktikai fogás volt-e Moszkva repertoárjában, avagy a szoros ügye valóban komolyan aggasztotta az orosz felet. Az mindenesetre tény, hogy az ügy napirenden tartása – bármi állt is annak hátterében – állandó eleme volt az orosz erők kivonásával kapcsolatos, 2007 végéig tartó alkufolyamatnak.

Témánk szempontjából azonban fontosabb, hogy Tbiliszi – kiváltképp 2005-től –

egyre határozottabban állítja, hogy Oroszország nem semleges és elfogulatlan békefenntartó, hanem maga is egyre inkább részese az abház-grúz és a délszét-grúz konfliktusnak. Ez a politikai taktika eddig többnyire eredményesnek bizonyult – köszönhetően Moszkva gyakran aránytévesztő és türelmetlen reagálásainak. Vitathatatlan, hogy az orosz vezetés politikájának számos eleme távolról sem jóhiszemű. Ezzel kapcsolatban elég arra a felettébb különös gyakorlatra utalni, amellyel Moszkva néhány év alatt a mind az Abháziában, mind pedig a Dél-Oszétiában élők nagy többségét (80–90 százalékát!) orosz állampolgárrá fogadta. Mindeközben a Kreml már hosszú idő óta állítja, hogy kész a békefenntartó kontingens rövid idő alatt történő kivonására, ha ezt grúz és abház oldalon egyaránt igénylik.

Aligha vitatható, hogy Moszkva magatartása nem segít a helyzet rendezésében. Mindazonáltal hiba lenne azt állítani, hogy Moszkva és Tbiliszi konfliktusát folyamatosan egyoldalúan generálják, s félreértés lenne azt gondolni, hogy csak és kizárólag Oroszország miatt marad el a rendezés. Persze, miattuk sincs, de mégsem ők jelentik az alapvető problémát. Sokkal inkább az a mély – már korábban is említett – bizalmatlanság, amely abházok és grúzok, illetve oszétok és grúzok közt még az 1990-es évek véres háborúi nyomán alakult ki és maradt máig fenn. Ne feledjük, az 1992–93-as háborúban az abház népesség több mint négy százaléka odaveszett. Ez rendkívül magas arány. Ilyen veszteségeket ritkán felejtene el gyorsan. Ráadásul 2004-ben, már Szaakasvili idején, volt egy újabb erőszakos grúz kísérlet Dél-Oszétia visszaszerzésére, de Tbiliszi ezúttal is kudarcot vallott. Következésképpen annak esélye, hogy e két „engedetlen” terület visszatérjen Tbiliszi politikai fel-

ügyelete alá, még középtávon is felettébb kicsi. Legalább két fontos előfeltételnek kellene ugyanis ehhez teljesülnie. Egyrészt, gazdaságilag és szociális tekintetben a grúz „törzsterületeknek” roppant vonzóvá kellene válniuk, ám ettől – az utóbbi évek látványos gazdasági növekedése ellenére – Grúzia még nagyon távol áll. Másrészt – valószínűleg mindkét oldalon – a politikusok olyan új nemzedékének kellene színre lépnie, akik semmilyen formában sem voltak érintettjei a háborús konfliktusnak. Amíg e két feltétel nem teljesül, – legfeljebb erőszakkal lehet e területeket visszaterelni. Ezt viszont Moszkva biztosan nem fogja engedni.

A szecesszió problémájának új dimenziója

Annál is kevésbé, mert a grúziai szakadár területek problémája az ezredfordulót követően egyértelműen kilépett a grúz belpolitika, illetve az orosz-grúz viszony keretei közül, s dimenziót váltott. A dimenzióváltás kezdetének konkrét fordulópontját a 2001. szeptember 11-i Egyesült Államok elleni terrortámadásokhoz, illetve az ezt követően meginduló nemzetközi terrorizmus elleni harchoz köthetjük. Az Egyesült Államok ugyanis ekkor határozta el, hogy a grúz politikai vezetéssel karöltve egyrészt hathatós lépéseket tesz a dél-kaukázusi térségben a nemzetközi terrorizmus számára bázisokat biztosító „politikai fekete lyukak” felszámolására, másrészt pénzügyi, szakértői és politikai támogatásban részesíti Tbiliszi a grúz állam működőképességének megteremtése érdekében. Az Egyesült Államok és a Nyugat figyelmét azonban nem csupán a terrorizmus elleni harc irányította a korábban marginális területként számon tartott dél-kaukázusi tér-

ség, ezen belül Grúzia felé. Az érdeklődés növekedésében további három stratégiai törekvésnek volt igen komoly szerepe:

- egyrészt a neokonzervatív amerikai vezetés 2001 szeptembere után nyíltan megfogalmazott azon ambíciójának, hogy Washington saját érdekeinek leginkább megfelelőre kívánja formálni az új világrendet;

- másrészt a nyugati nagyhatalmak növekvő kőolaj- és földgázszükségletének, illetve ezzel összefüggésben az olaj- és a gázszállítási útvonalak olyan diverzifikálásának, amely tartósan biztosítja az említett szükséglet akadályok nélküli kielégítését;

- harmadrészt a NATO és az Európai Unió bővülésének, aminek következtében a Dél-Kaukázus olyan szomszédsági térséggé lépett elő, amelynek biztonsága fontossá vált az észak-atlanti, illetve az európai nagyhatalmak számára.

Az említett nyugati megfontolások és törekvések igen gyorsan éreztették hatásukat Grúziában. Washington 2002 márciusában bejelentette, hogy egy Grúziai Kiképzési és Felszerelési Programot (*Georgian Train and Equip Program – GTEP*) indít. A projekt 64 millió dollárt irányzott elő 2000 grúz katonai terroristaellenes harcra történő kiképzésére és felszerelésére, 150-200 amerikai kiképző helyszíni részvételével. A GTEP ugyanakkor nem az állandó amerikai katonai jelenlét megszüntetésére irányult, s legfőképpen nem irányozta elő katonai bázisok létrehozását Grúziában. Az Egyesült Államok (és bár kisebb intenzitással, de az Európai Unió is) – abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a demokrácia a nemzetközi biztonság fundamentuma – növekvő nyomást gyakorolt Grúziára a demokratikus állami intézmények kiépítése és hatékonyabb működtetése érdekében, s támogatták a Szverdnyadze távozását célul kitűző grúz ellenzéket is. 2001. szeptember 11. után született végleges döntés arról is, hogy a Nyu-

gat – tradicionális, Perzsa-öbölbeli olaj- és gázforrásainak veszélyeztetése miatt – teljes mellszélességgel támogatja a Baku–Tbiliszi–Ceyhan-kőolajvezeték (2002–2006), illetve a Baku–Tbiliszi–Erzurum-földgázvezeték (2003–2007) megépítését. A 2003-as grúz fordulatot követően pedig Szaakasvili egyértelművé tette: a grúz reformok egyik kulcsfontosságú célja az NATO- és (hosszabb távon) az EU-tagság feltételeinek és elvárásainak teljesítése, amelyhez a Nyugat maximális támogatást ígért.

S teljesítette is, hiszen 2004. október 29-től Grúzia elsőként élhetett a NATO által 2002-ben felajánlott egyéni partnerségi akcióterv lehetőségével, 2006 szeptemberétől pedig a szövetség az intenzív párbeszéd szakaszába emelte az országot. Az Európai Unió az európai szomszédságpolitika keretében 2006 novemberében öt-éves kétoldalú akciótervet fogadott el Grúziát illetően. Mindezek következtében az elmúlt években Tbiliszi külpolitikájának nyugati orientációja az egyik legstabilabbá vált a dél-kaukázusi térségben.

Belpolitikai értelemben ugyanakkor a nyugati támogatás korántsem bizonyult ilyen eredményesnek. A 2007. novemberi tömegtüntetésekkel szembeni brutális fellépés, a békés tüntetők szétveretése, majd pedig a rendkívüli állapot bevezetése jelentős mértékben erodálta Mihail Szaakasvili 2003-ban kialakított, a több nyelven beszélő, az Egyesült Államokban tanult, nyugatos reformerimázsát a nagyvilágban. S bár a grúz elnök a 2008 januárjára előrehozott elnökválasztásokra tett ajánlatával már a válság idején igyekezett magához ragadni a kezdeményezést, több elemző szerint ez csak részben bizonyult sikeresnek. 2008. január 5-én ugyanis Szaakasvilinek – a grúz politikai ellenzék széttagoltsága, illetve a novemberben bevezetett rendkívüli állapot mellett is – csupán a sza-

vazatok 53,47 százalékát sikerült megszereznie, ami jócskán elmaradt a 2004-es elnökválasztáson szerzett 96 százaléktól. Ráadásul – szemben a 2004-essel – az idei elnökválasztás tisztaságával kapcsolatban komoly kritikákat fogalmaztak meg a nemzetközi megfigyelők, sőt maga az EBESZ is. A 2008. május 21-i parlamenti választások eredményeiből viszont arra lehet következtetni – miután Szaakasvili pártja a listás szavazatok közel 60 százalékát szerezte meg, míg a párt egyéni jelöltjei a 75 mandátumból 71-hez jutottak –, hogy az elnöknek belpolitikai értelemben sikerült stabilizálnia hatalmát az elnökválasztást követő hónapokban. Más kérdés, alighanem ebben is komoly szerepe volt annak, hogy a választást megelőző hetekben Szaakasvili és stábjá ismét alkalmazta – s ezúttal már-már hiszterizált formában – az orosz fenyegetés rémképével való riogatás módszerét.

Bár Moszkva a kezdetektől bizonyos fenntartásokkal viseltetett az Egyesült Államoknak és az európai nagyhatalmaknak a dél-kaukázusi térség iránt mutatott megnövekedett érdeklődésével kapcsolatban, a 2001 ősze és 2003 kora nyara közötti időszakban – Washington és Moszkva terrorizmus elleni harcban való egymásra találásának rövid időszakában – nem adott ennek látványosan hangot. Sőt, ellenkezőleg: az orosz vezetés például elfogadta azt a washingtoni magyarázatot, hogy a Grúziai Kiképzési és Felszerelési Program egy Oroszországot a csecsen terroristákkal szemben támogató akció. Moszkva eredményes tárgyalásokat kezdett és folytatott le a 2003-ban hatalomra kerülő Szaakasvili-féle vezetéssel két grúziai orosz támaszpont bezárásáról is, s az erre vonatkozó, 2005-ben tető alá hozott egyezmény értelmében 2007 decemberére felszámolta ahalkalai és batumi támaszpontjait. Tette

ezt annak ellenére, hogy a 2003-as grúz és a 2004-es ukrán „színes forradalmak” mögött egyértelműen erős amerikai támogatást látott, a nyugatbarát kormányok tbiliszi és kijevi hatalomra jutását pedig az Oroszország bekerítésére, illetve elszigetelésére irányuló amerikai stratégia részeként értékelte. Az orosz vezetésnek ahhoz sem kellett hosszasan böngésznie a térképet, hogy rájöjjön: Oroszország elszigetelésén túl Grúzia jelentőségét az amerikai politika számára elsősorban geopolitikai elhelyezkedése adja. Főként az a tény, hogy az Egyesült Államok által megszerezni kívánt Kaszpi-tengeri olaj és gáz – Oroszországot és Iránt elkerülve – csakis Azerbajdzsánon és Grúzián keresztül szállítható Európába.

A legérzékenyebben azonban a poszt-szovjet térség országainak esetleges NATO-tagsága érintette és érinti Oroszországot. Az, hogy Moszkva Vilnius, Riga, Tallinn, Tbiliszi és Kijev ilyen jellegű aspirációira igen ingerülten reagál majd, s igyekszik azokat szinte minden éppen rendelkezésre álló eszközzel megakadályozni, aligha érhetne meglepetésként a nyugati országokat. Moszkva ugyanis e kérdés kapcsán 1999 óta igen egyértelmű és határozott politikát követ. A balti országok 2004-es, illetve Grúzia és Ukrajna 2008-as története e tekintetben csupán annyiban más, amennyire más Oroszország hatalmi potenciálja 2008-ban, mint volt 2004-ben. Nem csupán, s talán nem is elsősorban önmaga, hanem sokkal inkább a világ szemében.

Aligha vitatható, hogy Moszkva Grúzia NATO-tagságát és az Egyesült Államok dél-kaukázusi befolyásának erősödését megakadályozandó kihasználja és ki fogja játszani az abház és a dél-osztét kártyát. Világosan érzékelhető volt ez már Montenegró 2006-os függetlenné válása után, még inkább pedig azt követően, hogy Priština ez év februárjában egyoldalúan deklarálta

Koszovó függetlenségét. E tekintetben több mint nyilvánvaló a párhuzam Moszkva Grúziával és Koszovóval kapcsolatos magatartása között. Mint korábban utaltunk rá, a Kreml már hosszú idő óta folyamatosan (még a mostani létszámemelés mellett) is azt állítja, hogy kész grúzai békefenntartó kontingensének rövid idő alatt történő kivonására, ha ezt grúz és abház oldalon egyaránt igénylik. Orosz részről Koszovó kapcsán is azt hangoztatták, hogy semmi kifogásuk a függetlensége ellen, amennyiben azt mindkét fél – a szerbek és az albánok – egyaránt elfogadják. Vagyis paradox módon a két probléma megítélése kapcsán Oroszország mutat nagyobb következetességet, s nem a moszkvai grúz politikát bíráló nagyhatalmak és nemzetközi szervezetek.

És itt jutottunk el írásunk lényegéhez. Tisztában kell lennünk ugyanis azzal, hogy az abház, illetve a dél-oszét kérdés az utóbbi években, de különösen Koszovó függetlenné válása után, elvesztették korábbi lokális jellegüket: már nem csupán Grúzián belüli problémák, s nem is egyszerűen grúz–orosz konfliktusok. A két szakadár terület kérdése ugyanis az Oroszország és Nyugat közötti, a Dél-Kaukázus térségének befolyásolásáért folyó nagyhatalmi harc egyik fontos elemévé vált. Ma igen nehéz megjósolni, hogy ez a geopolitikai küzdelem végül kinek a győzelmével végződik. Csupán annyi bizonyos, hogy középtávon nem változik majd Tbiliszi nyugati orientációja. A grúz ellenzék vezető alakjai ugyanis éppúgy nyugatbarát politikusok, mint a jelenlegi elnök. És épp-

úgy bizalmatlanok Moszkvával szemben, mint Szaakasvili. Legfeljebb csak az jelenthetne különbséget, hogy az új „garnitúra” nem feltétlenül élne az „oroszkártyával” olyan gyakran, mint ahogy azt Szaakasvili teszi. Vagyis orientációváltástól a Nyugatnak nem kell tartania, a 2007-ben novemberében kirobbant, s lényegében a mostani választásokig elhúzódó válság ugyanis csupán a grúz politikai eliten belüli harc.

Washington egy vonatkozásban azonban alighanem ismét kudarcot vallott. Grúzia esete megint csak megmutatta, hogy a demokráciát lehetetlen exportálni. Az ugyanis csak akkor képes működni, ha annak „működtetésére” a politikai közösség meghatározó többsége kész és képes. Ha nem, akkor szükségszerűen jönnek majd a tavaly őszihez hasonló krízisek.

Persze az is tény, hogy manapság – az Oroszország és a Nyugat között a dél-kaukázusi térség befolyásolásáért folyó nagyhatalmi harc közepette – nem egyszerű feladat grúz elnöknek lenni. Moszkva ugyanis közvetlen környezetében már egy ideje felettébb nehéz partner. Mindazonáltal a külvilágnak egy dolgot biztosan nem érdemes tennie: automatikusan – anélkül, hogy ismerné a soros konfliktus valamennyi lényeges elemét, illetve körülményét – minden esetben azonnal Grúzia pártját fogni. Ahogy Moszkvának, úgy a Szaakasvili-féle Grúziának sem kell mindig és mindenben hinni. A nemzetközi közösség alighanem akkor jár el bölcsen, ha mindkét felet rendre önmérsékletre inti. Grúzia ugyanis attól még, hogy kicsi, nem biztos, hogy mindig igazat is állít... ■